

A GABONAÁTVÉTEL,-MINŐSÍTÉS HELYZETE HAZÁNKBAN

JÁNI JÓZSEF*

Mint minden élelmiszeripari feldolgozási folyamatnak, a gabonafeldolgozásnak is alapja a jóminőségű; ismert jellemzőjű nyersanyag biztosítása.

A feldolgozás első lépcsője a gabonafelvásárlás és-minősítés. Valójában a felvásárlás — helytelenül leszűkítetten az átvétel — egy folyamat minőségileg új szakaszt jelentő állomása, amely során elválik, hogy gazdasági célkitűzéseink, valamint a termesztés soktényezős folyamata milyen mértékben kerül összhangba az adott évben.

A mezőgazdaság által megtermelt búza felhasználását vizsgálva három fő területet kell megkülönböztetnünk:

- elsődlegesen biztosítani kell az ország következő évi vetőmagszükségletét, mely megfelelő szerződéses kapcsolat, ellenőrzés és minősítés útján kerül megvalósításra a Vetőmagtermeltető Vállalat tevékenysége, koordinációja útján;
- a megtermelt mennyiség jelentős hányadát képezi az az árualap, amely a központi készleteken keresztül az ország kenyérellátását és kedvező körülmények között az exportlehetőségeket biztosítja. Ez a volumen 3—4. év átlagában a mezőgazdasági össztermelésnek 66%-át teszi ki;
- a fennmaradó és számottevő hányad a mezőgazdaság saját felhasználású céljait szolgálja, amely részben természetbeni juttatás formájában szövetkezeti tagok között kerül kiosztásra, részben pedig a mezőgazdasági üzemek használják fel takarmányozási célra.

A továbbiakban — látszólag — csak a központi készleteket szolgáló árualap átvételi, minősítési és technológiai kérdéseivel foglalkozom, de véleményünk szerint a nemesítéstől, a vetőmag-biztosításon át a köztermesztés minden fázisában egységes minősítési rendszer kívánatos. Ez az egységes rendszer egy-egy szakaszban, gazdasági megfontolások alapján célra orientáltan módosulhat.

Általánosan jellemző, hogy az élelmiszeripar — így a gabonaipar is — termeléséhez szükséges alapanyagot szerződéses kapcsolat keretében szerzi be a mezőgazdaságtól. A kétoldalú termelésbiztonság célját szolgálják az éves és a több évre szóló termékértékesítési szerződések. Öröndetesen ez utóbbiaknak az aránya növekvő tendenciájú. A szerződések fajtaösszetétel mennyiség, ár, stb. mellett az átvétel feltételeit rögzítik.

* Malom- és Sütőipari Kutató Intézet

Szeretném kihangsúlyozni, hogy a szerződésekben rögzített jogi formulák mellett a felvásárlás szempontjából sokkal fontosabb az a szoros operatív kapcsolat, amely vállalataink és a mezőgazdasági üzemek között évtizedek során kialakult. Az együttműködésnek számos olyan momentuma van, amely végeredményben a gabonabetakarítás, átvétel munkájának zavartalanságát eredményezi. Így például közös termésbecslések, a betakarítás és felvásárlás munkáinak koordinált szervezése, bértárolási megállapodások kötése, stb.

Az említett szoros együttműködések ellenére az ipar számára túlfeszített munka a gabonafelvásárlás zökkenőmentes lebonyolítása, mivel köztudott tény, hogy a mezőgazdaság termelésfejlesztése mellett a feldolgozóiparok fejlesztése — így a gabonapárlé is — ütemben és technikai ellátottságban elmaradt.

A központi alaphól fedezett raktárberuházás — elterjedt szóhasználat — célcsoportos raktárépítés ütemessége és volumene ellenére a raktárkapacitás növekedése nem tartott lépést a szocialista nagyüzemi mezőgazdaságnak fejlődését jól tükröző termelés-fejlesztés eredményeivel.

Az ipar dolgozóinak, az átvetőhelyek éjjel-nappali nyitvatartása és egyéb intézkedések mellett időnként emberfeletti megterhelést jelent, hogy az átvétel ne akadályozza a betakarítás munkáját.

A felvásárláskor kerül sor a minősítésre. A jó partneri kapcsolat mellett azonban nem szabad megelégedni arról, hogy a felvásárlás kereskedelmi tevékenység. A legjobb szervezés mellett is előfordulhat, hogy az előzetes programegyeztetés alkalmával közölt beszámításoknál fajtaeltérés mutatkozik. Ilyenkor természetesen fenolpróbával és egyéb vizsgálatokkal kell a vitatott kérdést eldönteni. A mintavételezés és a fajtaazonosítás a mezőgazdasági üzem megbízottjának jelenlétében történik és ezáltal eleve kiszűrhető a temény minőségére vonatkozó véleményeltérésnek jelentős része.

Az eddigi minőségi értékelésnél előtérben álltak a fizikai jellemzők és erre alapozottan történt a minősítés. Az elmúlt évek során kialakított és bevezetés alatt álló műszeres minősítésben nagyobb helyet kapnak a búza beltartalmi értékére vonatkozó vizsgálati eljárások, amelyek jobban tükrözik az átadott termény objektív értékét. A műszeres minősítés orientáló hatással kell, hogy legyen — megfelelő árrendszerrel párosulva — a mezőgazdaság termelésszerkezetére, fajtamegválasztására és az agrotechnikai tényezők alkalmazására.

Egy jól működő gazdasági rendszer nagy hasonlóságot mutat bármely automatizált, folyamatirányítással vezérelt gyártási vonalhoz. Az ipari automatikában a technológiai folyamat megfelelőpontjain elhelyezett érzékelő információkat továbbítanak a kiértékelő egységeknek az adott pont állapot tényezőiről, illetve azok változásairól. Ezen adatok feldolgozása alapján történik reguláló jellegű beavatkozás a gyártási folyamatba. Ha az érzékelő nem megfelelő, vagy a jelátalakító torzít, vagy túl nagy az időtényező az érzékelés és a beavatkozás között, a rendszer már nem alkalmas a folyamat megkívánt szintű szabályozására.

A gazdasági rendszer részfolyamatára ugyanez az analógia értelmezhető. Itt azonban a fizikai állapot tényezők mellett megjelennek a közgazdasági állapot tényezők is. A reguláló beavatkozást ez esetben nem szervomotor, hanem pl. az „ár” végzi. Az előbb említett problémák a gazdasági részfolyamat funkcióképességét is megzavarják.

Tudomásul kell venni, hogy mindkét esetben a zavarok a végtermék minőségében és költség tényezőiben tükröződnek vissza. Erre utaltam akkor, amikor említést tettem objektív minősítés és felvásárlási ár orientáló hatásáról.

Igen fontos szerepe van az új minősítési eljárásnak a tekintetben is; hogy a feldolgozó ipar már az átvétel alkalmával pontosabb információt kap és ennek alapján nagyobb biztonsággal tudja megszervezni a különválasztást.

A továbbfeldolgozó iparok évek óta fokozódó minőségi igényt és differenciált választékot követelnek meg iparunktól. Ennek kielégítése az alapanyag minőségének kézbentartása és az erre alapozott különválasztás nélkül nem biztosítható.

A műszeres gabonaátvételi minősítésnek kutatási-fejlesztési munkái évekkel ezelőtt megindultak. Ezt indokoltta és időszzerűvé tette a kombájngabona-átadásra való áttérés is. Ebből a komplex tevékenységből a GTKI is jelentős mértékben kivette részét. A MÉM által létrehozott bizottságok értékelései alapján 1978—1979. évben — felkészülve az 1980-as évi bevezetésre — mintegy 25—30 átvevő helyen folytak az üzemi kísérletek.

A két év alatt szerzett tapasztalatok szolgálnak döntő mértékű az 1980-as bevezetés előkészítéséhez, a részleges bevezetési kör bővítéséhez, majd a teljeskörű alkalmazáshoz.

Az 1978. évi üzemi kísérletek ismételten igazolták, hogy a búza minősége döntően fajtához kötődik, ezért a végleges átvételi és minősítési rendszer kialakításánál nagyobb hangsúlyt kapott a fajta ismeretére vonatkozó vizsgálat.

1979. szeptember 29-én megjelent 18/1979 MÉM—ÁH. számú rendelet rögzíti a mezőgazdasági termények, állatok és állati termékek termelői árait. Búza vonatkozásában három minőségi kategóriát rögzít a rendelet; *Nevezetesen:*

- a javító (különleges) minőségű;
- a szokvány minőségű malmi és
- a takarmánybúza

osztályokat.

A javítóbúzánál a Farinográffal, vagy Valorigráffal vizsgált sütőipari érték legalább A/2-es kell, hogy legyen, míg a szokvány minőségű búzánál legalább B/2-es. Ez az előírás határozza meg egyben, hogy a búza átvételi minősítésénél a sütőipari értéket vizsgálni kell.

Ha röviden áttekintjük, hogy a minősítés alkalmával milyen vizsgálatokat kell elvégezni (fenol-próba, nedvességmérés, mintaörlés, liszt sikérvizsgálat, esésszám és Valorigráfus értékek) és hozzávetjük, hogy ezek elvégzése jól felszerelt laboratórium és begyakorlott személyzet esetén is 6—8 órát vesz igénybe mintánként, belátható, hogy az átvétel alkalmával a gabonaipar vállalatainak az átvevőhelyen bizonyos tranzit különválasztási feladatokat is meg kell oldania annak érdekében, hogy a minőségi különválasztás biztosítható legyen. Ezt a munkát rendkívüli mértékben nehezíti, ha az átvevő telephelyre beszállító mezőgazdasági üzemek száma nagy és méginkább, ha jelentős a fajta szerinti megoszlás.

A jelenlegi búzatermesztés fajtaeredet szerinti megoszlása ebben az évben a következő volt:

- Közelítően:* 25% hazai
26% szovjet
17% olasz
32% jugoszláv.

Ez közel 20 köztermesztésben levő fajtát jelent. Felvetődik a kérdés, szükséges-e országos szinten ilyen fajtamegoszlást fenntartani.

A korábban említett feldolgozók és felhasználók részéről jelentkező fokozódó igények kielégítését csak a termesztett és elterjesztésre javasolt búzafajták minőségi

tulajdonságainak előzetes ismerete alapján tudjuk biztosítani. E tekintetben az Országos Fajtaminősítő Intézettel végzett közös munkánk szinte már hagyományosnak tekinthető. Évente több, mint 1000 búzaminta vizsgálatát végezzük. Ebbe a nagyarányú munkába 1971-től kezdve a Sütőipari Kutatóintézet is bekapcsolódott.

A részletes minőségi vizsgálatba vont korai és középkorai búzafajták között szerepelnek a már elfogadottak, valamint a fajtajelöltek. E kísérletek egyik célja az igényeknek már nem megfelelő fajták termesztésből való kivonása, illetve új fajták köztermesztésbe vonása.

Az információs jellegű kísérletek elsősorban a potenciálisan alkalmas búzafajták tulajdonságainak megismerésére irányulnak. Tekintettel arra, hogy az Országos Fajtaminősítő Intézet kísérleti anyagának mintegy 60%-a nagyüzemekből ered. A köztermesztésben levő fajták szokványos feltételek közötti termesztésből vett mintáinak vizsgálati eredményei mutatják a legrealisabb képet a fajták tényleges sajátosságairól és a fajta stabilitásáról.

Intézetünk vizsgálatai elsősorban a fizikai jellemzők alakulását, az őrlhetőséget, liszthozamot és malmi értékelés szempontjából szükséges jellemzőket tartalmazzák. Ezzel egyidejűleg kísérleti tételekből megfelelő lisztmennyiséget állítunk elő a sütőiparcélú minőségvizsgálatokhoz, melyet a Sütőipari Kutatóintézet végez el és értékel.

Az Országos Fajtaminősítő Tanács döntéseinek meghozatalakor figyelembe veszi az említett két intézet kísérleti eredményeken alapuló szakvéleményét. Ezen szakvéleményben már számtalanszor kitértünk, hogy indokolatlanul nagynak tekintjük jelenlegi fajtaszámot.

Rövid előadásom befejezéseként szeretnék néhány szóval említést tenni az új vizsgálati rendszer alkalmazásának nehézségeiről.

Gyakran még szakmai körökben is hallani olyan helytelen leegyszerűsítést, hogy a bevezetés csak műszer kérdése.

Itt is szeretném nyomatékosan hangsúlyozni — utalva a korábban hozott automatikapéldára —, hogy egy rendszer csak akkor tud kielégítően és az elvárásoknak megfelelően funkcionálni, ha annak minden eleme biztosítja a szinkronitást.

A Gabonáipar számára az új feladat nagy megterhelést jelent, mivel a laboratóriumi hálózat fejlesztése a kérdés és ez nem egyszerűsíthető műszerbeszerzési feladatra.

A hálózatfejlesztésnek pedig a tárgyi feltételeken túl személyi kötöttségei is vannak, amelyeknek a biztosítása — a szükséges fejlesztési alap rendelkezésre állását feltételezve is — időigényes és nagyon következetes munkát követel.

THE SITUATION OF CEREALS INSPECTION AND CLASSIFICATION IN HUNGARY

József Jáni

It is emphasized that a uniform classification system is desirable in the whole scale of cereals classification, that is in every phase. In the evaluation and inspection system used to date, the physical characteristics predominated and the classification was based on them. In the instrumental classification developed in recent years and now being introduced, more importance is attached to examination procedures relating to the internal content value of the wheat. In combination with an appropriate price system, the instrumental classification must have an orienting effect on the structure of agricultural production, on the range of varieties and on the selection of the individual agrotechnical factors in the future. The objective classification system provides more information of technological value for the processing too. Farm trials in 1978 proved that the quality of the wheat is decisively related to the variety, and greater stress is thus attached to variety-experience studies. The present range (ca. 20) of widely-grown varieties is considered unjustifiably large. Introduction of the new system is not simply a question of instrument acquisition, but also involves the development of a laboratory network.

DIE SITUATION DER GETREIDEÜBERNAHME UND -QUALIFIZIERUNG IN UNGARN

József Jáni

Verfasser betont, dass im gesamten Vertikum der Getreide-Qualifizierung, in jeder Phase derselben, ein einheitliches Qualifizierungssystem erwünscht ist. Bei der bisherigen Verwertungs-Übernahme-Qualifizierung standen die physikalischen Parametes im Vordergrund und aufgrund dieser erfolgte die Wertung bzw. Qualifizierung.

In der im Laufe der in der vergangenen Jahren entwickelten und im Einsatz befindlichen instrumentellen Qualifizierung erhalten die auf den innerinhaltlichen Wert des Weizens bezüglichen Verfahren grösseren Platz. Die instrumentelle Wertung muss — gepaart mit einem entsprechenden Preissystem — von Einfluss auf die Struktur der landwirtschaftlichen Produktion, auf ihre Artenauswahl und die künftige Wahl der einzelnen agrotechnischen Faktoren sein. Das objektive Qualifizierungssystem muss auch für die Verarbeitung mehr technologisch wertvolle Informatioen liefern. Die Betriebsversuche im Jahre 1978 haben erwiesen, dass die Qualität des Weizens entschieden sortengebunden ist, deshalb haben die Untersuchungen betreffs der Sortenkenntniss grössers Gewicht erlangt. Die Getreideindustrie beurteilt die Auswahl der gegenwärtig allgemein angebauten (annähernd 20) als unbegründet gross. Die Einführung des neuen Übernahme-Qualifizierungssystems ist nicht einfach eine Frage der Gerätebeschaffung, sondern gleichzeitig auch eine Aufgabe des Ausbaues eines Laboratoriumsnetzes.

ПРИЁМ ЗЕРНОВЫХ И ИХ ОЦЕНКА В НАШЕЙ СТРАНЕ

Й. Яни

Автор подчёркивает, что по всей вертикали оценка зерновых, во всех стадиях её желательна единая система оценки. До настоящего времени оценка при сбыте и приёме основывалась в первую очередь на физических показателях.

В сформировавшейся за последние годы и внедряющейся сейчас лабораторной оценке всё большее внимание уделяется анализам внутри него качества зерна. Лабораторная оценка вместе с соответствующей системой цен должна оказывать ориентирующее влияние на структуру сельскохозяйственного производства, выбор сортов, и других агротехнических факторов. Объективная система оценки даёт технологическую информацию и для перерабатывающей промышленности. Проведенные в 1978 г. производственные опыты подтверждают, что решающую роль в качестве пшеницы играет сорт, в связи и чем больший вес получили сортоиспытательные анализы. Зерновая промышленность настоящий ассортимент растениеводства (около 20 сортов) считает необоснованно большим. В Ведение новой системыч-приёмочной оценки сводится не просто к приобретению нужных приборов, но и включает задачу расширения сети лабораторий.